

©Alice van der Pas 2005

Goede bedoelingen, fout gedrag

Iedereen in Nederland weet inmiddels dat hier elk jaar 50.000 tot 80.000 kinderen worden mishandeld. In november 2004 wijdden de media een week lang aandacht aan geweld binnen het gezin, vooral aan kindermishandeling, en telkens weer werden die twee cijfers genoemd: 50.000 en 80.000. Het lijkt dan alsof ze elke feitelijke betekenis verliezen en alleen symbool staan zijn voor 'iets ergs'. Rond elk van die kinderen heeft zich echter een drama afgespeeld, en elk drama was er één te veel.

Maar hoe verbazingwekkend is eigenlijk het aantal van 50.000? Of 80.000?

Voor de ernst van aard- en zeebevingen hebben we de schaal van Richter, en wanneer een beving een kracht van 9 heeft op de schaal van Richter weten we dat het een ernstige beving is. Ook voor koorts en bloeddruk hebben we schalen. Voor het vóórkomen van kindermishandeling hebben we geen schaal. Het interpreteren van cijfers is dan ook natte-vingerwerk zolang we cijfers niet kunnen afzetten tegen andere data, of ze op zijn minst vertalen in een percentage.

Ik ga daarom nog wat cijferen – eenvoudige sommen – om te laten zien dat het fenomeen kindermishandeling veel en veel ernstiger is dan algemeen gedacht. Daarna betoog ik met weer andere argumenten dat het met de kindermishandeling in Nederland land nogal meevalt. Tenslotte presenteer ik een dramatisch voorbeeld uit mijn loopbaan als ouderbegeleider en aan de hand daarvan een idee dat misschien helpt voorkomen dat hulpverleners met de mond vol tanden staan tegenover 'foute ouders' - en zich vervolgens ook zelf 'fout' gedragen.

Kindermishandeling is veel ernstiger dan algemeen gedacht

De meest voor de hand liggende en eerste vraag is: hoeveel kinderen zijn er in Nederland en welk percentage wordt mishandeld? We mogen (grofweg berekend) uitgaan van 3.500.000 Nederlandse kinderen en jongeren tussen 0 en 18 jaar.

Wanneer ik die 3.5 miljoen deel door het aantal mishandelde kinderen (en gemakshalve kies ik voor een getal *tussen* de veelgenoemde 50.000 en 80.000 – zeg maar 70.000) dan is de uitkomst 50 als uitkomst. 2% dus!

Ofwel: elk jaar wordt er van elke 50 kinderen één mishandeld.

Dat is veel.

Maar waarschijnlijk wordt een groot aantal van hen niet slechts eenmaal per jaar mishandeld, maar eenmaal per week. Sommigen elke dag.

Ik houd het op gemiddeld eenmaal per week en als we het cijfer 70.000 nu vermenigvuldigen met het aantal weken, dan vinden we dat er per jaar zo'n 35.000 keer een kind wordt mishandeld. En delen we dat geschatte aantal weer door het aantal dagen per jaar, dan komen we op het volgende: elke dag – gisteren, vandaag, morgen en overmorgen, *elke dag* van deze en vorige en volgende week - worden er 10.000 kinderen mishandeld in Nederland.

10.000 kinderen per dag is al heel andere koek dan 50.000 per jaar, maar nog niet alles.

Kranten en tv hadden het voornamelijk over de grote en kleine *slachtoffers*. De daders kwamen nauwelijks in beeld. Toch moeten dat er ook bijna 10.000 zijn: 10.000 vaders en moeders. En in een groot aantal woningen is er nog een ouder die toekijkt, gedooft, of op zijn minst weet heeft van wat er gebeurt. Ik schat hun aantal op 5.000 per dag.

En hoeveel mishandelde kinderen hebben grote of kleine zussen of broers die het horen of zien? Gemiddeld één? Zonder af te doen aan het leed van het mishandelde kind mogen we zeggen dat elke van de 10.000 mishandelingen per dag ook voor elk van de broers en zussen een drama is.

Met 10.000 kinderen, 10.000 daders, 5.000 ouders die 'toekijken' en 10.000 broers en zussen komen we op een totaal van 35.000 personen *per dag* die mishandeling ondergaan, plegen, gedogen, horen of zien - en dat is de ware omvang van de kindermishandeling in Nederland.

Het valt eigenlijk wel mee met de kindermishandeling in ons land

Toch meen ik dat er geen grond is voor verbazing over deze cijfers, en ook niet voor verontwaardiging jegens 'die foute ouders'. Zowel verbazing en verontwaardiging, als ook het in kranten en op tv telkens weer gewraakte taboe rond kindermishandeling, zijn namelijk terug te voeren op de volgende vier punten.

- 1) *Kinderen en ouderschap worden consequent versimpeld, geromantiseerd en opgeleukt.*

Ze worden versimpeld door de wetenschap; geromantiseerd door opvoedboeken en opgeleukt door de media. De impliciete boodschap luidt: 'Wee u als u het grootbrengen van uw kinderen *niet* leuk vindt!' Het taboe op spreken over kindermishandeling is dan ook een onderdeel van een veel en veel groter taboe op het niet-leuk vinden van welk aspect ook van ouderschap. U mag er cynische grapjes over maken; die grapjes echt ménen is niet gepermitteerd.

- 2) *De hoeveelheid tijd en inspanning die te pas komen aan het grootbrengen van een kind worden consequent onderschat - als ze al ter sprake komen.*

Zeer onlangs lieten onderzoekers in Texasⁱ een groot aantal vrouwen enkele dagen alles noteren wat ze deden. De volgende dag moesten ze daar waarderingscijfers aan geven. Wat bleek: de zorg voor kinderen kreeg een lager cijfer dan koken en een net iets hoger cijfer dan huishoudelijk werk. Stukken lager dan het een baantje buitenshuis. Waarom? Ik denk omdat de zorg voor kinderen alle kenmerken vertoont die eigen zijn aan stressige werkomstandigheden. Daaronder vallen: onvoorspelbaarheid en oncontroleerbaarheid van de situatie, geen ontsnappingsmogelijkheden, drukte om je heen, slechte geuren, continu moeten opletten. Het lijkt op een cartoonplaatje van menige huiskamer - maar daarmee maak ik leuk wat in feite niet-leuk is.

Niet-leuk, maar wel normaal, is ook dat je als ouder met een jong kind 3 tot 15 conflicten per uur hebt.ⁱⁱ Het gaat dan om gewone ouders met gewone kinderen - met één kind. Rekent u zelf maar uit hoeveel conflicten

een vermoeide ouder per uur heeft met drie kinderen van wie er één een beetje kortaangebonden is.

- 3) *Men weet niet – het grote publiek weet het niet en opvoedwetenschappers ook niet - hoeveel kinderen hoeveel kwalen hebben, ziektes, tekorten, handicaps en andere mankementen, en wat hun dan nog overkomt aan ongelukken en ongelukjes, pesterij of pech.*

Ook professionals weten niet dat 1 op de 3 kinderen een allergische aandoening heeft of dat 1 op de 25 kinderen een ernstige en zichtbare lichamelijke afwijking heeft, zoals een hazenlip of Down's syndroom. Nog deze week stond in NRC Handelsblad een interview met de heer Karacaer, directeur van een Turkse sociaal-religieuze organisatie in Nederland. Even kwam ter sprake dat twee van zijn drie kinderen 'gehandicapt' zijn. Ze moeten met een sonde worden gevoed. Een beroep doen op vrienden en familie gaat niet 'want de zorg voor een gehandicapte is tamelijk specialistisch. Veel mensen vinden het eng, zo'n slang in de maag.' En dan over de taakverdeling met zijn vrouw: 'Als je gehandicapte kinderen hebt, kun je je geen slepende conflicten permitteren. Als je elkaar niet steunt, red je het niet. 'Juist met de moeilijkste en bewerkelijkste kinderen sta je er als ouders alleen voor, en kun je je de luxe van ruzie maken niet permitteren. (Over het derde kind in de familie Karacaer werd niet gesproken, en dat is dus een van de dingen die een gezond kind kunnen overkomen: een broer of zus die met een sonde wordt gevoed).

Misschien denkt u dat dit iets uitzonderlijks is, maar dat is het juist níet. Niemand weet bijvoorbeeld dat van elke 16 kinderen er één voor het negentiende jaar sterft aan een lichamelijke ziekte. Geen verkeersongeluk, geen suïcide, geen mishandeling, maar lichamelijke ziekte.ⁱⁱⁱ Eén op de 16 kinderen sterft voor zijn of haar 19e verjaardag.

- 4) *Men weet niet, of wil niet weten, hoe pover veel ouders zijn toegerust voor het groot brengen van een kind: psychisch, emotioneel, fysiek of intellectueel.*

Ik zeg met opzet niet 'hoe pover sommige ouders zijn toegerust' maar 'hoe pover veel ouders zijn toegerust'. Sommige ouders zijn inderdaad *totaal niet* toegerust voor het grootbrengen van een kind: door een verstandelijke handicap, doordat ze nog te jong zijn, of ziek - geestelijk of lichamenlijk. Maar wie van al die andere, gewone, doordeweekse vaders en moeders is werkelijk toegerust om twee gehandicapte kinderen die per sonde gevoed moeten worden groot te brengen? Wie is toegerust voor 'gewoon' 3 tot 15 conflicten per uur - uur na uur?

Toch stellen al die ouders, ook de slecht toegeruste en de totaal niet toegeruste, de hoogste idealen voor zichzelf als ouder en beginnen ze met de allerbeste bedoelingen.

Het mag dan ook een wonder heten dat er van elke 50 kinderen 49 *níet* worden mishandeld. Laat ik veiligheidshalve zeggen 40. De ouders van die 40 kunnen het grootbrengen aan, hoe pover toegerust ook. Ook als het spannend wordt hebben zij zichzelf in de hand. Dat vindt men 'gewoon', maar gezien de zojuist behandelde vier punten is het verbazingwekkend. Misschien verbazingwekkender dan het foute gedrag van andere ouders.

Hulpverlening: een praktijkvoorbeeld

Dat ook hulpverleners goede bedoelingen hebben staat als een paal boven water; dat ze jegens ouders fout gedrag kunnen vertonen evenzeer. Ik geef een voorbeeld uit mijn eigen loopbaan. Het speelt 40 jaar geleden en ik liep stage in de Verenigde Staten op een soort RIAGG.

Mrs. A. was getrouwd met een psychiatrisch gestoorde man en ze hadden drie kleine jongens. Vader zag ik één keer: een wat vreemde man die met zijn aandacht ergens anders was. Het jongste kind, Joey, een leuke kleuter, kwam altijd mee als moeder naar ons bureau kwam.

Ik kende haar nog niet lang en vermoedde dat ook zij psychisch niet stevig op de benen stond. Zij vertelde die donderdag uitvoerig over een neefje van twee jaar dat bij hen logeerde en dat niet wilde eten. Razend werd ze ervan. Dat zei Mrs. A. letterlijk en de intensiteit van de woede waarmee ze het zei was zodanig dat ik na haar vertrek mijn supervisor een briefje schreef met het verzoek om spoedig overleg: 'Er staat iets op exploderen bij Mrs. A.' Die zaterdag sloeg ik de plaatselijke krant open en las: 'Mrs. A. doodt neefje'. Ik belde haar op, vroeg wat er was gebeurd en ze zei, met verontwaardiging: 'Hij wilde weer niet eten en dus sloeg ik hem – en toen was hij dood!'

Ik heb Mrs. A. daarna niet meer gezien. Ik weet dat ze naar een penitentiaire inrichting voor 'psychiatrisch gestoorde criminelen' is gegaan; verder weet ik niets. Ik kan wel iets zeggen over wat er bij mij speelde tijdens dat laatste gesprek met haar.

Ik schrok van de heftigheid van de emoties van Mrs. A. Ik was er bang van maar ik zei er niets over. Waarschijnlijk vroeg ik er maar wat omheen. Ik wist eenvoudigweg niet hoe erop te reageren – en schreef een briefje aan mijn supervisor.

Hoe had ik kunnen reageren en wat had, misschien, Mrs. A. behoed voor doodslag?

De mogelijkheden waren legio en ik noem er enkele – stuk voor stuk geïnspireerd door de beste bedoelingen.

Wanneer ik had gezegd: 'Pas op dat u zich niet laat meeslepen door uw boosheid', dan had ik direct vanuit mijn eigen schrik voor haar boosheid gereageerd. Zo'n angstige reactie had haar gespannenheid eerder verergerd dan weggenomen.

Als ik had gevraagd: 'Wat maakt u zo boos?' dan had het, gezien mijn angst en onzekerheid, bijna zeker verwijtend geklonken: 'Foei, u mag niet zo boos worden!' Het had haar gespannenheid eerder verergerd dan weggenomen.

Als ik had uitgelegd waarom kleine kinderen soms niet willen eten als ze bij andere mensen zijn of dat ze boos zijn omdat hun mamma er niet is, dan had het belerend geklonken en had ik haar het gevoel gegeven dat ze een dom mens was. Ook dat had haar gespannenheid eerder verergerd dan weggenomen.

Een handig adviesje als: 'Laat uw oudste hem maar eten geven. Dan hebt u er geen last van,' was misschien nuttig geweest, maar geen antwoord op de nood waarin zij verkeerde - en die ik registreerde maar waar ik geen antwoord op had.

Zulke reacties kunnen worden gerangschikt onder het kopje 'goede bedoelingen' maar evengoed onder het kopje 'fout gedrag'. Mrs. A. schonk mij namelijk iets en ik zag het niet. Zij schonk mij het vertrouwen dat ik raad zou weten met haar

woede en met haar angst dat de woede uit de hand zou lopen. Die emoties legde zij bij mij op tafel – en ik, bange wezel, schreef een briefje aan mijn supervisor! Had ik maar gewoon iets gezegd als: 'Ik ben bang dat u hem misschien een echt harde klap geeft als hij vanavond wéér niet wil eten'. Dan was ik eerlijk geweest over *mijn* emoties en tegelijk solidair met haar goede bedoelingen; dan had ik haar angst benoemd en tegelijk haar aangesproken als een ouder die geen fout gedrag *wilde* – en vervolgens had ik met de Mrs. A. die voelde dat ze in de gevarenzone zat kunnen overleggen hoe ze fout gedrag kon voorkomen.

Voorkomendheid kan fout gedrag voorkomen

Fout gedrag van ouders voorkómen is een kwestie van voorkomend zijn jegens ouders – ook jegens 'foute' ouders. In de praktijk betekent dat: te hulp schieten vóórdát je doorverwijst en beschikbaar blijven zolang de verwijzing nog niet heeft geleid tot hulp elders. Het betekent: in gesprek gaan met ouders vóórdát je een vragenlijst toestuurt. Het is onfatsoenlijk om van ouders te verwachten dat zij van alles en nog wat over zichzelf en hun kind op papier zetten voordat ze één levend wezen hebben gesproken en zonder dat ze weten wie hun antwoorden te lezen krijgen? Voorkomend zijn betekent dat de arts van het consultatiebureau een huisbezoek toezegt zodra een moeder ook maar één kík geeft over Jannemieke waar ze geen kant mee op kan: 'Ik vraag mevrouw De Wit of ze u morgen even belt en een afspraak maakt bij u thuis zodat u er nog eens rustig over kunt praten. Ik begrijp dat Jannemieke geen gemakkelijk kind is'.

Zo was het mijnerzijds voorkomend geweest als ik Mrs. A. die middag nog had gebeld^{iv} en gezegd: 'U hebt me vanmiddag, toen u hier was, laten weten hoe verschrikkelijk moeilijk u het soms hebt met uw neefje. Zal ik morgen even bij u langs komen om er verder over te praten?' Misschien hadden we aan de telefoon al samen besloten dat het neefje maar beter terug naar huis kon of naar een andere tante, en in ieder geval had Mrs. A. geweten dat ik niet bang was voor haar woede, en dat ik haar niet zag als 'fout'.

Niet bang zijn voor gedrag of emoties en de cliënt 'vasthouden' - dat is het devies.

Maar *hoe* doet de hulpverlener dat die net het bont en blauw gebeukte kind heeft gezien? En wanneer ouders een zeer grote mond hebben, het kind de schuld geven, liegen alsof het gedrukt staat, of toezeggen de spreekkamer te zullen verbouwen? Met goede bedoelingen alleen redt men het niet. Er is een overtuiging nodig, een duidelijk idee, dat professioneel denken en handelen kan bijsturen wanneer fout gedrag dreigt. De dreiging van fout gedrag door hulpverleners loert alom, en niet alleen bij kindermishandeling. Die dreiging komt namelijk regelrecht voort uit de eerdergenoemde punten: het romantiseren van ouderschap en het niet onderkennen van een aantal realiteiten. Die dreiging staat om het hoekje van de deur te wachten bij elke vorm van fout gedrag van ouders – ook bij de kleine fouten.

Het reddende idee waarop ik doel is mijn definitie van 'ouder' als 'een persoon met een besef van onvoorwaardelijk en tijdloos verantwoordelijk-zijn voor een kind'.^v Onvoorwaardelijk', dus zonder voorwaarden vooraf, en 'tijdloos', dus zonder einde, afsluiting, of de mogelijkheid om van kind te veranderen zoals van baan of partner.

De definitie gaat op voor elke ouder die door een maatschappelijk werker, arts of andere 'helper' professioneel wordt gezien. Hij betekent dat ook de meest foute ouder niet alleen ooit begon met goede bedoelingen maar dat de ouder die altijd houdt - al zie je dat niet af aan het gedrag. De definitie verklaart dat ouders soms zo verbazingwekkend véél aankunnen - zelfs ouders die, zoals Mrs. A. psychisch niet stabiel zijn, die een gestoorde partner hebben en in feite alleen voor de opvoeding van drie kleine jongens staan.

De definitie verklaart ook waarom ouders zo kwetsbaar zijn. Ze schieten namelijk per definitie tekort: geen enkele ouder kan immers ten volle verantwoordelijk zijn voor een kind dat onbekend is, verantwoordelijk voor hoe het zich ontwikkelt en níet ontwikkelt, en voor wat het doet en laat. De meeste ouders kunnen het verantwoordelijk-zijn dus nu eens wèl aan, dan weer niet, en banen zich op goed geluk een weg door de dagelijkse beslommeringen. Sommigen van hen maken er een ramp van - maar allen hebben zij dat besef van verantwoordelijk-zijn en tot díe ouder richt zich de hulpverlener - ervan doordrongen dat juist díe ouder zich kapot schaamt en daarom zo scheldt of juist zwijgt, drinkt of liegt.

Een cliënte zei eens nadat ze haar zoontje had geslagen: 'Het maakte me zo kwaad dat ik hem sloeg, en dat ik dus net zo'n akelige ouder was als mijn vader vroeger, dat ik hem daarom toen nòg harder heb geslagen.' Het is een redenatie van niks, maar zó gaat het als je je vast had voorgenomen om nooit, maar dan ook nóóit, te slaan.

Het klinkt en het voelt misschien als verraad aan het kind om een foute ouder aan te spreken als iemand met besef van verantwoordelijk-zijn voor dat kind. Angst om het kind in de steek te laten is echter niet nodig. Wanneer de hulpverlener solidair is met de goede bedoelingen van die ouder, valt het makkelijker om de goede toon te vinden en de juiste woorden. En zij vindt dan de ouder aan haar kant bij pogingen om het kind te beschermen.

Tenslotte

Aandacht voor kindermishandeling kan er niet genoeg zijn. Het fenomeen raakt veel méér personen, en gebeurt veel vaker, dan algemeen gedacht. Het kan echter alleen goed worden begrepen en bestreden als we óók aandacht hebben voor de hoge eisen die ouderschap stelt, en als we de ouder die niet aan die eisen kan voldoen niet met de vinger nawijzen maar tegemoet komen. Dé methode om kindermishandeling te voorkomen is voorkomendheid jegens ouders.

Noten

ⁱ Gelezen in *The International Herald Tribune* van 3 december 2004, p.5.

ⁱⁱ Dix, Th. (1991). The affective organisation of parenting. Adaptive and maladaptive processes. *Psychological Bulletin* 110: 3-25. Zie voor meer informatie over normale conflict-niveaus tussen ouder en kind A. van der Pas (2005). *Eert uw vaders en uw moeders. Opvoedproblemen nader verklaard* pp. 65-70 (Amsterdam: SWP).

ⁱⁱⁱ Bron: een ANP-bericht in NRC-Handelsblad van 30 september 2002 (p.6) waarin hoogleraar T. Schulpen van het Wilhelmina Kinderziekenhuis te Utrecht wordt geciteerd.

^{iv} Alice van der Pas (2004). 'Verandering laat zich niet haasten.' - In gesprek met Vivian Shapiro. *Ouderschap & Ouderbegeleiding* 7,1: 73-82.

^v Alice van der Pas (2003). *A serious case of neglect: the parental experience of child rearing*. Delft: Eburon.